

Korte samenvatting

Door communicatiemoeilijkheden kunnen personen met een verstandelijke beperking moeite ondervinden bij het spontaan communiceren via spraak. Communicatie hoeft echter niet exclusief via spraak te verlopen, maar kan ook bereikt worden via niet-vocale modaliteiten. Zo kan het gebruik van multimodale strategieën, ook wel Ondersteunde Communicatie (OC) genaamd, deze personen helpen om anderen te begrijpen of om zich uit te drukken. Het gebruik van een gebarensysteem (key word signing) is een multimodale strategie en houdt in dat simultaan met het spreken manuele gebaren worden geproduceerd. Deze gebaren geven visueel de informatie van de gesproken boodschap weer.

In buitengewoon onderwijs voor kinderen met een verstandelijke beperking en in voorzieningen voor volwassenen met een verstandelijke beperking, kan van leerkrachten en begeleiders worden verwacht dat zij een gebarensysteem gebruiken. In Vlaanderen gaat het om Spreken Met Ondersteuning van Gebaren (SMOG) en in Nederland om Nederlands met Gebaren (NmG). Er is weinig gekend over hoe deze professionelen het gebruik van dergelijke gebarensystemen ervaren en hoe zij de gebaren gebruiken. Daarom werd in dit onderzoeksproject het gebruik van een gebarensysteem (SMOG) onderzocht vanuit het perspectief van deze professionelen.

In een eerste studie, exploreerden we de ervaring van professionelen met het gebruik van OC. Daartoe werden communicatiespecialisten en begeleiders uit volwassen voorzieningen geïnterviewd over hun ervaringen met OC. Door de *reasoned action approach* toe te passen, verklaren we een mogelijke discrepantie tussen de intentie tot SMOG-gebruik en het actuele SMOG-gebruik.

In een tweede studie, beoogden we de ervaringen van professionelen met SMOG in detail te analyseren. Leerkrachten uit buitengewoon secundair onderwijs werden geïnterviewd over hoe zij SMOG ervoeren. De interview transcripten werden vergeleken met de begeleiderinterviews uit de voorgaande studie. Van professionelen die minder SMOG kenden vergde de zelf-monitoring van het SMOG-gebruik een hogere cognitieve inspanning. In een complex samenspel met omgevingsfactoren kon deze hogere cognitieve inspanning resulteren in een beperkter SMOG-gebruik.

In een derde studie focusten we op de effectiviteit van een SMOG-trainingsprogramma voor begeleiders in opleiding, en meer specifiek video feedback als didactische methode. Drie trainingsprogramma's met verschillende didactische methoden werden geïmplementeerd. Ondanks dat sommige programma's meer didactische methoden omvatten dan anderen, waren alle programma's gelijk in tijdsduur. Zowel één week als zeven maanden na het

Time to sign? Implementation of a signing system by professionals

Tijd voor gebaren? Implementatie van een gebarensysteem door professionelen

afronden van de training werd de gebarenkennis van de deelnemers getest. Het programma dat naast klassieke aanleermethoden zoals instructie en modeleren ook video feedback en een fotoboek omvatte bleek het meest effectief.

In een vierde studie, beoogden we te meten hoe de ervaringen van professionelen met SMOG hun gebarengebruik vormden. Daartoe onderzochten we de relatie tussen hun actueel SMOG-gebruik en hun attitudes ten aanzien van SMOG. Attitudes werden gemeten met een enquête en een impliciete associatie test terwijl het SMOG-gebruik werd berekend via conversatieanalyse. Wanneer SMOG-gebruik meer moeite vergde, was de discrepantie tussen het beoogde en werkelijke SMOG-gebruik groter.

Een vijfde studie handelde over de relatie tussen het SMOG-gebruik van professionelen en hun cliënten. We filmde één-op-één gesprekken tussen 15 volwassenen met een matige of ernstige verstandelijke beperking en drie gekende professionelen. Uit Generalized Estimated Equation modeling bleek dat de proportie unieke uitingen die cliënten maakten met SMOG niet zozeer positief gerelateerd was aan het totale SMOG-gebruik van hun gesprekspartners maar wel aan de gebaarimitaties en conversatiestijl van de gesprekspartners.

In een zesde studie werden professioneel-cliënt conversaties op beurniveau geanalyseerd om na te gaan hoe het gebarengebruik van een professioneel in een bepaalde beurt in relatie staat tot het gebarengebruik van een cliënt in de daaropvolgende beurt. Cliënten produceerden vaker een beurt met een unieke SMOG-uiting wanneer de professioneel een gebaar van de cliënt had overgenomen of een eigen gebaar had herhaald. Daarentegen, wanneer de professioneel een gebaar gebruikte dat nog niet eerder was gebruikt tijdens de conversatie, leken cliënten vaker letterlijk (een deel van) de uitingen van de gesprekspartner te herhalen.

De doelstelling van een zevende en laatste studie was om kwantitatief het dagelijkse SMOG-gebruik van professionelen te meten in verschillende settings en activiteiten. We voerden naturalistische observaties uit in buitengewoon onderwijs voor adolescenten met een verstandelijke beperking en in voorzieningen voor volwassenen met een verstandelijke beperking. De observaties waren gericht op consistentie van SMOG-gebruik, semantische diversiteit, gebaarimitaties, en expliciete aanmoedigingen tot SMOG-gebruik. Cliënten in de beide settings leken een gelijkaardig SMOG-aanbod te krijgen. Tijdens maaltijden en niet-communicatieve groepsactiviteiten was de consistentie van SMOG-gebruik bij de professionelen laag (16% van de geobserveerde intervallen) en tijdens communicatieve groepsactiviteiten was deze consistentie hoog (80% van de geobserveerde intervallen).

Tenslotte, ondanks dat leerkrachten en begeleiders zich bewust zijn van positieve lange-termijn effecten van consistent gebarengebruik, gebruiken ze de gebaren weinig tijdens activiteiten die niet direct gericht zijn op communicatie. Onze bevindingen lijken erop te (uit proefschrift: Rombouts, 2017, p. xi-xii)

Time to sign? Implementation of a signing system by professionals

Tijd voor gebaren? Implementatie van een gebarensysteem door professionelen

wijzen dat, eerder dan sensibilisatie, leerkrachten en begeleiders nood hebben aan uitgebreidere gebarentraining zodat de cognitieve inspanningen die gepaard gaan met SMOG-gebruik in de natuurlijke setting verminderen. Het verhogen van de SMOG-input die cliënten krijgen lijkt cruciaal, niet alleen om de receptieve taal van de cliënten te ondersteunen maar ook omdat cliënten sneller SMOG gebruiken wanneer hun gesprekspartners SMOG gebruiken. Deze bevinding ondersteunt het argument dat consistent SMOG-input cliënten kan helpen om hun gebarenkennis en -gebruik te onderhouden.